

JUSTYNA STOLARSKA

mgr, student, Uniwersytet Jana Kochanowskiego

FUNDUSZE UNII EUROPEJSKIEJ PRZEZNACZONE DLA SAMORZĄDÓW LOKALNYCH W LATACH 2007 - 2013

FUNDS OF THE EUROPEAN UNION EARMARKED TO LOCAL GOVERNMENTS IN THE YEARS 2007-2013

Streszczenie: 1 maja 2004 roku został zapisany w historii jako moment przyjęcia do Wspólnot Europejskich dziesięciu nowych państw, w tym Polski. Dzięki temu wydarzeniu nasz kraj ma prawo korzystać ze wsparcia zaoferowanego przez Unię Europejską w ramach funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności. Instrumenty te dają możliwość realizacji inwestycji, które na ogół przekraczają możliwości finansowe polskich gmin, powiatów i związków komunalnych, a to właśnie dzięki tej pomocy w społecznościach lokalnych można dokonać znacznego przełomu w wielu sektorach polskiej gospodarki.

Słowa kluczowe: fundusze unijne, samorząd lokalny, polityka regionalna

Received: 06.2015

Abstract. 1st May 2004 was saved in history as the moment when ten new countries, including Poland were admitted to the European Communities. Thanks to this event our country has the right to benefit from the support offered by the European Union under the Structural Funds and the Cohesion Fund. These instruments confer the possibility of realization the investments which generally exceed the financial capacity of Polish municipalities, counties and municipal associations, and thanks to this help in local communities it is possible to make a significant breakthrough in many sectors of the Polish economy.

Key words: EU funds, local government, regional policy

Accepted 08.2015

GENEZA I CELE FUNDUSZY STRUKTURALNYCH

Każdy kraj będący członkiem Unii Europejskiej stoi przed wieloma wyzwaniami dotyczącymi dostosowania rynków do wymogów Wspólnoty. Polska wraz z innymi państwami, w sprostaniu tym wyzwaniom, ma możliwość korzystania z funduszy strukturalnych, które powstały w latach 60. jako jeden z elementów polityki Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, w celu zacierania różnic pomiędzy rozwiniętymi regionami, a obszarami słabszymi gospodarczo.

Działanie środków pomocowych opiera się na następujących zasadach:

- finansowej, geograficznej i celowej koncentracji środków wszystkich funduszy;
- częściowego uzupełniania środków narodowych, które wraz ze środkami z funduszy finansują konkretne programy;
- zaangażowania środków z funduszy w konkretne programy strukturalne;
- wzmocnienia systemu kontroli.

W praktyce oznacza to, że kraje będące członkami UE wraz z komisją opracowują plany oraz zakres pomocy udzielanej przez organizację, jaką jest UE.

Środki finansowe przeznaczone na fundusze strukturalne gromadzone są przez państwa członkowskie Wspólnoty i przekazywane do unijnego budżetu. Pochodzą one między innymi:

- z ceł pobieranych od towarów importowanych z państw nienależących do Wspólnoty;
- ze środków, które są uwarunkowane od dochodu narodowego każdego kraju będącego członkiem Wspólnoty;
- z podatku od wartości dodanej.

Dużą rolę w przychodach budżetu unijnego odgrywa poziom gospodarczy państw członkowskich. Kraje bogatsze wpłacają do Wspólnoty więcej niż państwa biedniejsze [www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl; Dziekański 2013; Dziekański 2011, Dziekański 2008, Dziekański 2014].

Obszar UE podzielony jest na tak zwane NUTS-y, które pomagają określić, który region powinien dostać wsparcie finansowe. Istnieje pięć poziomów tej klasyfikacji dla wszystkich państw oznaczonych: NUTS I, NUTS II, NUTS III, NUTS IV, NUTS V.

Wszystkie państwa zostały podzielone na jednostki terytorialne tego typu. Ważne dla polityki regionalnej Wspólnoty są dwa poziomy tej klasyfikacji: NUTS II i NUTS III, na których jest łącznie ponad 1200 regionów [Szlachta]. Jako kryterium przyjmuje się poziom PKB przypadającego na mieszkańca danego regionu. Jeżeli jest ono mniejsze niż 75% średniej w UE, wówczas taki region może liczyć na wsparcie z dotacji unijnych. Taki podział jest istotny również dlatego, że dzięki niemu można porównać dane statystyczne w różnych krajach [www.funduszeuropejskie.gov.pl].

Przygotowując się do członkostwa we Wspólnocie, Polska korzystała z bezzwrotnej pomocy finansowej, która pochodziła z następujących instrumentów finansowych:

- PHARE - jego wsparcie dotyczyło wzmocnienia administracji publicznej, przygotowania jej do przyjęcia i dostosowania do prawa UE oraz poprawy spójności gospodarczej i społecznej regionów;
- ISPA - za priorytety w realizowaniu tego programu uznano duże projekty z dziedziny ochrony środowiska i infrastruktury transportowej;
- SAPARD - był on zorientowany na przekształcenie rolnictwa i rozwój terenów wiejskich [Ciupek, Znanińska 2009, 135 – 136].

Po akcesji w 2004 roku nasz kraj uzyskał środki pomocowe, tym razem przeznaczone ściśle dla członków Unii. Pochodziły one z Funduszu Spójności oraz z funduszy strukturalnych, takich jak: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Społeczny, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej, Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa. Ich zadaniem było wspieranie restrukturyzacji oraz modernizacji gospodarek państw unijnych. Skierowane były do obszarów, które bez pomocy nie byłyby w stanie dorównać do europejskiego poziomu ekonomicznego. Dzięki temu wsparciu w latach 2004 - 2006 realizowane były również projekty, które dążyły do rozwoju przedsiębiorstw, innowacyjnej technologii, a także te, które miały na celu podniesienie kwalifikacji i aktywności gospodarczej mieszkańców [Zawora 2012, 136].

INSTRUMENTY FINANSOWE POLITYKI REGIONALNEJ WYKORZYSTYWANE W LATACH 2007-2013

Dostęp do funduszy unijnych nie gwarantuje sukcesu, bowiem zależy on od aktywności i zaangażowania społeczeństwa, rozsądnej polityki rządu oraz stabilności

prawnej i makroekonomicznej państwa. Tylko wtedy środki finansowe UE mogą stać się czynnikiem przyspieszającym rozwój poszczególnych obszarów [Domagała 2008, 208].

W lipcu 2005 roku zostały opublikowane przez Komisję Europejską Strategiczne Wytyczne Wspólnoty na lata 2007 – 2013, w których zaprezentowano priorytety spójności obowiązujące w okresie Nowej Perspektywy Finansowej. Zaliczono do nich:

- poprawę atrakcyjności państw członkowskich, regionów i miast poprzez poprawę dostępności, zapewnienie odpowiedniej jakości i poziomu usług, i zachowanie ich potencjału środowiskowego;
- działania na rzecz innowacji, przedsiębiorczości i wzrostu gospodarki opartej na wiedzy poprzez zwiększenie zdolności badań naukowych i innowacji, w tym nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- tworzenie lepszych miejsc pracy i większej ich liczby poprzez zachęcanie większej liczby osób do pracy lub przedsiębiorczości, poprawę możliwości przystosowawczych pracowników i przedsiębiorstw oraz zwiększenie inwestycji w kapitał ludzki.

Aby to osiągnąć, UE zaproponowała, by priorytety polityki spójności realizowano w ramach trzech celów:

- konwergencji – Wspólnota wspiera rozwój infrastruktury oraz potencjału gospodarczego i ludzkiego najbiedniejszych regionów;
- podniesienia konkurencyjności regionów i zatrudnienia – czyli UE wspiera innowacje i badania naukowe, zrównoważony rozwój oraz szkolenia zawodowe w mniej rozwiniętych regionach;
- europejskiej współpracy terytorialnej – czyli wspieranie, promocja i realizacja wspólnych projektów o charakterze międzynarodowym na terytorium całej Unii [Szczubiła 2009, 71].

Następnie pod koniec 2005 roku uchwalono budżet na lata 2007 – 2013. W wyniku negocjacji Polska na potrzeby rozwojowe i modernizacyjne kraju otrzymała ponad 67 miliardów euro z funduszy strukturalnych, a po uzupełnieniu o środki krajowe wartość ta wzrosła do ponad 85 miliardów euro [Stec 2011, 179].

Oprócz tego UE przyjęła propozycję:

- zmniejszenia wymaganego minimalnego udziału własnego z 25% do 15%;
- wydłużenia okresu wykorzystywania środków z dwóch do trzech lat;
- ułatwienia procedur odzyskiwania VAT dla beneficjentów projektów.

Dokumentem zawierającym informacje, zgodnie z którymi przeznaczane były środki unijne na konkretne inwestycje, były Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007 - 2013. Zostały one zaakceptowane przez Radę Ministrów w listopadzie 2006 roku, natomiast wstępne zatwierdzenie planu przez Komisję Europejską nastąpiło w maju 2007 roku. Celem NSRO było kreowanie odpowiednich warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, która zapewnia wzrost zatrudnienia poziomu spójności społecznej, gospodarczej oraz przestrzennej. Cele i priorytety były realizowane przez programy operacyjne, a ich źródłem finansowania w latach 2007 – 2013 był:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego;
- Europejski Fundusz Społeczny;
- Fundusz Spójności.

Również do funduszy należy zaliczyć Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejski Fundusz Rybacki. Pomoc finansowa, którą można było uzyskać z tych źródeł, związana jest z prowadzeniem Wspólnej Polityki Rolnej UE.

Cele horyzontalne funduszy unijnych NSRO określała następująco:

- poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa;
- budowa i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej;
- wzrost konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw;
- wzrost współzawodnictwa regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej;
- wyrównywanie szans rozbudowy i wspomaganie zmian na terenach wiejskich [Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, 40 – 74].

Ogólnie przyjęta zasada finansowania projektów unijnych polega na refundacji poniesionych kosztów. Poziom dofinansowania projektu różni się w zależności od jego charakteru, beneficjenta i wielu innych czynników. Jest on ściśle określony dla każdego działania realizowanego w ramach programów operacyjnych. Część kosz-

tów objętych dotacją z UE musi być najpierw pokryta przez beneficjenta, a dopiero po zrealizowaniu i rozliczeniu podlegają one zwrotowi. Pomoc unijna jest więc formą refinansowania ściśle określonych kosztów danego projektu [Lepczyński i in. 2009, 10]. Istotną rzeczą jest to, iż na lata 2007 - 2013 z budżetu UE Polska pozyskała i zainwestowała około 288,5 miliarda zł. Dzięki tym działaniom Fundusze Europejskie korzystnie wpłynęły na wzrost PKB, zwiększyły konkurencyjność polskich regionów, a także pomogły stworzyć nowe miejsca pracy [<http://www.mir.gov.pl>].

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego jest największym ze wszystkich funduszy. Został utworzony w 1975 roku na podstawie Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską [Dz. Urz. UE 2006 C 321E]. Celem funduszu jest wyrównywanie różnic w poziomach rozwoju oraz zacofania regionu. Został on rozciągnięty na najmniej uprzywilejowane obszary wiejskie. Fundusz wspomaga w szczególności:

- środowisko produkcyjne i konkurencyjne przedsiębiorstw;
- ochronę i poprawę stanu środowiska;
- rozwój turystyki, inwestycje w dziedzinie kultury;
- rozwój informatyzacji;
- inwestycje infrastrukturalne;
- współpracę przygraniczną [Bienias, Magielski, Uryga 2007, 15].

W latach 2007 - 2013 z EFRR środki finansowe przeznaczone były na programy:

- 16 Programów Regionalnych;
- Innowacyjna Gospodarka;
- Pomoc Techniczna;
- Europejskiej Współpracy Terytorialnej;
- Rozwój Polski Wschodniej;
- Infrastruktura i Środowisko.

Ponad jedna czwarta środków jakie otrzymała Polska od UE została wydana na regionalne projekty operacyjne. Celem tego działania było podnoszenie konkurencyjności województw, a także pobudzanie inwestycji i tworzenie

warunków dla zwiększenia zatrudnienia. Środki dla poszczególnych regionów zostały podzielone na podstawie trzech kryteriów:

- liczby ludności;
- poziomu PKB przypadającego na jednego mieszkańca;
- liczby bezrobotnych [Domagała, 215-218].

Wykorzystaniu innowacji oraz najnowszych technologii służyć miał Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka. Jego adresatami byli przede wszystkim przedsiębiorcy realizujący nowoczesne projekty związane z badaniami, rozwojem, technologią informatyczną i komunikacyjną. Alokacja na ten program wyniosła ponad 10 miliardów euro.

Celem POIG był rozwój polskiej gospodarki w oparciu o innowacyjne przedsiębiorstwa. Został on osiągnięty poprzez realizację następujących celów:

- zwiększenie innowacyjności przedsiębiorstw;
- wzrost konkurencyjności polskiej nauki;
- zwiększenie roli nauki w rozwoju gospodarczym;
- zwiększenie udziału innowacyjnych produktów polskiej gospodarki w rynku międzynarodowym;
- tworzenie trwałych i lepszych miejsc pracy;
- wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w gospodarce [Rogoda 2009, 67].

Instytucją odpowiedzialną za realizację tego programu było Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, a organem odpowiedzialnym za wdrażanie priorytetów w ramach Programu był Ministerstwo Gospodarki, a także Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji.

Celem strategicznym Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna w latach 2007 - 2013 było tworzenie warunków do wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, przestrzennej i gospodarczej. POPT obejmował swoim zakresem również wsparcie sprawnej realizacji NSRO, a także wsparcie przygotowań kolejnych inwestycji funduszy europejskich. Beneficjentami programu były instytucje uczestniczące we

wdrażaniu NSRO. POPT był w całości finansowany ze środków publicznych. Na realizację programu z funduszy strukturalnych i środków krajowych przeznaczono ponad 607 milionów euro [Świstak, Tkaczyński, Willa 2008, 491].

Program Operacyjny Europejska Współpraca Terytorialna dotyczył realizacji działań wspólnie przez partnerów z różnych państw. Środki pomocowe służyły zbliżeniu sąsiedzkim regionów z Polski, Niemiec, Czech, Słowacji, Litwy, Rosji, Białorusi oraz Ukrainy [Domagała, 220]. W projektach tych ważne było, aby przynosiły one korzyści, zarówno dla Polski, jak i kraju partnerskiego. Nasz kraj na realizację tego programu otrzymał ponad 557 mln euro.

W ramach Programu Rozwój Polski Wschodniej realizowane były projekty związane z potrzebami z zakresu infrastruktury wspierającej działalność naukową i badawczą, zakładające modernizację miejskich bądź regionalnych systemów komunikacji oraz realizowane są przedsięwzięcia zwiększające atrakcyjność regionu. Program ten kierowany był do pięciu województw Polski Wschodniej: lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego [www.polskawschodnia.gov.pl].

EUROPEJSKI FUNDUSZ SPOŁECZNY

Europejski Fundusz Społeczny jest głównym narzędziem kapitałowym UE, a w latach 2007 - 2013 także był źródłem finansowania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Jego celem obecnie oraz w poprzednim okresie programowania było poprawienie jakości i dostępności miejsc pracy oraz stwarzanie możliwości zatrudnienia w krajach UE. Fundusz ten zajmuje się dziedzinami związanymi z:

- promocją polityki rynku pracy, która przeciwdziała i zapobiega bezrobociu;
- kształceniem ustawicznym;
- doskonaleniem pracowników;
- rozwojem przedsiębiorczości;
- uczestnictwem kobiet na rynku pracy [www.funduszeuropejskie.gov.pl].

Program Operacyjny Kapitał Ludzki w całości jest finansowany z EFS. Koncentruje on wsparcie w obszarach zatrudnienia, edukacji, integracji społecznej, rozwoju pracowników i przedsiębiorstw oraz na płaszczyźnie zagadnień związanych z budową sprawnej administracji publicznej na wszystkich szczeblach. Na jego cele przeznaczono w latach 2007 - 2013 ponad 11,4 miliarda euro, z czego ponad 9,7 miliardów euro pochodziło z EFS, a reszta, czyli ponad 1,7 miliarda euro, to wkład krajowy [www.efs.20072013.gov.pl]. Warto zwrócić uwagę na to, iż program ten składał się z 10 priorytetów, które były realizowane zarówno na poziomie centralnym jak i lokalnym.

FUNDUSZ SPÓJNOŚCI

Fundusz Spójności nie jest zaliczany do funduszy strukturalnych. Najważniejsze cechy odróżniające środki z FS od środków z funduszy strukturalnych dotyczą:

- implementacji środków z FS, która jest dokonywana na szczeblu krajowym;
- odmiennego sposobu zarządzania środkami z FS;
- możliwości wsparcia środkami z FS tylko projektów z sektora transportu i środowiska [Chałas 2010, 159-160].

Głównymi beneficjentami w latach 2007 - 2013 były tutaj samorządy terytorialne, związki gmin lub inne podmioty publiczne. Fundusz Spójności wspierał działania związane z:

- poprawą jakości wód powierzchniowych;
- rozwojem infrastruktury drogowej;
- poprawą jakości powietrza;
- bezpieczeństwem przeciwpowodziowym;
- komunikacją, zarówno krajową jak i międzynarodową;
- gospodarką odpadami;
- polepszeniem jakości wód pitnych [www.jrp.mpgk.chelm.pl].

Środki z FS oraz z omawianego wcześniej EFRR były przeznaczone na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów. Służył do tego Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko. Program ten, jest póki co, największy w historii Wspólnoty, bowiem wart jest ponad 28 miliardów euro. W jego ramach realizowane były duże inwestycje infrastrukturalne z zakresu

ochrony środowiska, transportu, energetyki, dziedzictwa narodowego, szkolnictwa wyższego, a także ochrony zdrowia. Udział środków publicznych w tym programie wyniósł 9,4 miliarda euro, natomiast wkład unijny to 28,3 miliarda euro [pois.nfosigw.gov.pl].

EUROPEJSKI FUNDUSZ ROLNY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Program Operacyjny Rozwój Obszarów Wiejskich w latach 2007 - 2013 służył zmniejszaniu dysproporcji między obszarami wiejskimi i miejskimi. Do jego priorytetów zaliczyć należy:

- poprawę konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;
- poprawę środowiska naturalnego oraz obszarów wiejskich;
- zmianę jakości życia terenach wiejskich.

Cele te obejmowały przede wszystkim szkolenia dla rolników, ułatwienie startu młodym rolnikom, renty strukturalne, modernizację gospodarstw rolnych, wspieranie gospodarstw na obszarach górskich oraz innych terenach o niekorzystnym uwarunkowaniu, zróżnicowanie działalności gospodarczej na terenach wiejskich, a także wspieranie inwestycji komunalnych [Domagała, 220].

EUROPEJSKI FUNDUSZ RYBACKI

Program Operacyjny Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich powstał w 2006 roku po to, by realizować cele polityki rybackiej, do których zaliczamy:

- racjonalną gospodarkę żywymi zasobami wód;
- poprawę efektywności sektora rybackiego;
- podnoszenie konkurencyjności rybactwa, rybołówstwa oraz przetwórstwa ryb;
- poprawę jakości życia na terenach związanych z rybactwem [www.minrol.gov.pl].

Środki finansowe z Europejskiego Funduszu Rybackiego są przeznaczone na pięć celów do których zaliczamy:

- przystosowanie wspólnotowej floty rybackiej;

- akwakulturę, rybołówstwo śródlądowe, przetwarzanie oraz sprzedaż;
- wspólne interesy;
- zrównoważony rozwój obszarów związanych z rybołówstwem;
- pomoc techniczną na finansowanie administracji.

Budżet funduszu na lata 2007 – 2013 wynosił około 4304 miliony euro i był dzielony między państwa według wagi sektora rybołówstwa, ilości osób w sektorze oraz dostosowań, które należało przeprowadzić w tym rewirze, aby zapewnić ciągłość działalności [eur-lex.europa.eu].

PODSUMOWANIE

Dynamiczny rozwój regionów jaki obserwujemy w ostatnim czasie nie byłby możliwy bez pomocy finansowej Unii Europejskiej. Zasadniczym celem funduszy unijnych jest zmniejszenie dysproporcji rozwojowych między poszczególnymi województwami oraz częściami UE, zwiększenie konkurencyjności regionów i rozwiązywanie problemów ekonomicznych społeczności lokalnych. Wydatkowanie dofinansowania opiera się na określonych zasadach i w ramach przyjętych celów. Badania oraz coroczne sprawozdania potwierdzają, że w dużej mierze dzięki wsparciu unijnemu możliwy jest rozwój nie tylko dużych aglomeracji miejskich, ale także obszarów wiejskich. Wspólnota Europejska przyznaje pieniądze w ramach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Rybackiego i Funduszu Spójności, wspierając różne dziedziny życia gospodarczego i społecznego. Duże znaczenie w pozyskiwaniu pomocy europejskiej ma polityka regionalna, strukturalna i spójności Unii Europejskiej. Działania zawarte w programach są dostosowane do każdego województwa indywidualnie, a podział środków dokonywany jest w oparciu o wyszczególnione kryteria. Tak więc każde województwo ma własny, dostosowany do potrzeb Regionalny Program Operacyjny, który ma największy wpływ na rozwój danego obszaru.

SPIS LITERATURY

Bienias I., Magielski W., Uryga J., *Środki unijne klasyfikacja, funkcjonowanie, ewidencja i rozliczanie*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr Sp. z o. o., Gdańsk 2007.

- Chałas M., *Celtycki tygrys a fundusze Unii Europejskiej*, WSHiFM, Warszawa 2010.
- Domagała A., *Integracja Polski z Unią Europejską*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Dziekański P., *Koncepcja wskaźnika syntetycznego dla oceny sytuacji finansowej powiatów*, s. 98-108 [w:] *Rachunkowość na rzecz zrównoważonego rozwoju; Gospodarka – etyka – środowisko*, D. Dziawgo, G. Borys (red.), Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu (Research Papers of Wrocław University of Economics), nr 329/2014, Wyd. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
- Dziekański P., *Wskaźnik syntetyczny w procesie oceny gospodarki finansowej gmin wiejskich*, s. 149-163 [w:] Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, *Ekonomia – Economics*, 3(24) 2013.
- Dziekański P., *Gospodarka finansowa powiatów województwa świętokrzyskiego w świetle polskiego prawa i danych ekonomicznych*, s. 302-312, [W:] Filipiak B. (red. naukowy), *Ekonomiczne i organizacyjne instrumenty wspierania rozwoju lokalnego i regionalnego; Przedsiębiorczość, instytucje wsparcia i gospodarka finansowa*, Zeszyty Naukowe nr 500; Ekonomiczne problemy usług nr 21, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2008.
- Dziekański P., *Analiza sytuacji finansowej samorządu jako wyznacznik efektywności ekonomicznej jednostki samorządu terytorialnego*, s. 247-259 [w:] B. Filipiak (red.), *Finanse publiczne i rozwój przedsiębiorczości w regionach*, Zeszyty Naukowe 38/2011, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu.
- Famulska T. (red.), *Gospodarka finansowa jednostek samorządu terytorialnego w warunkach integracji europejskiej*, Akademia Ekonomiczna w Katowicach, Katowice 2009.
- <http://eur-lex.europa.eu>.
- <http://www.efs.20072013.gov.pl>.
- <http://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl>.
- <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl>.
- <http://www.jrp.mpgk.chelm.pl>.
- <http://www.minrol.gov.pl>.
- http://www.mir.gov.pl/media/6848/NSRO_miesieczna_czerwiec_2015.pdf.
- <http://www.polskawschodnia.gov.pl>.
- <https://pois.nfosigw.gov.pl>.
- Lepczyński B., Lisiewska M., Pawłowicz L., Penczar M., Wiecka H., *Wykorzystywanie narzędzi finansowych w absorpcji funduszy unijnych i realizacji celów krajowej polityki regionalnej*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk 2009.

Michalczyk W. (red.), *Wybrane problemy gospodarki światowej pierwszej dekady nowego wieku*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław 2009.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 - 2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie.

Rogoda B., *Fundusze pomocowe Unii Europejskiej wspierające przedsiębiorczość*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2009.

Stec M., *Znaczenie funduszy pomocowych Unii Europejskiej dla spójności społeczno – gospodarczej polskich regionów*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 2011, nr 18.

Szlachta J., *Zasady i instrumenty polityki regionalnej Unii Europejskiej* [praca niepublikowana].

Świstak M., Tkaczyński J., Willa R., *Fundusze Unii Europejskiej 2007 – 2013. Cele, działania, środki*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2008.

Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, Dz. Urz. UE 2006 C 321E.

Zawora J., *Wykorzystanie funduszy Unii Europejskiej do finansowania zadań jednostek samorządu terytorialnego*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy” 2012, nr 27.